

**С. К. Криворучко**

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

## **Образ ліричної героїні у романі Сімони де Бовуар «Сила обставин»**

**Криворучко С. К. Образ ліричної героїні у романі Сімони де Бовуар «Сила обставин».** У творі «Сила обставин» 1960 р. С. де Бовуар (1908–1986) образ ліричної героїні Сімони, яка уособлює екзистенційний та естетичний досвід покоління середини ХХ ст., співвідноситься з авторським «я». Суб'єктивні почуття героїні вміщуються у межі біографічного періоду письменниці (1945–1963 р.р.), однак реальну авторку не слід ототожнювати із персонажем. Сімона як героїня твору «Сила обставин» постає як суб'єктивний семантичний центр творчості С. де Бовуар, у якому письменниця поєднує фоновий, зовнішній, і сенсотвірний, або внутрішній, світи.

**Ключові слова:** С. де Бовуар, літературний екзистенціалізм, лірична героїня, жанр, ліричний біографізм, оповідач, персонаж.

**Криворучко С. К. Образ лирической героини в романе Симоны де Бовуар «Сила обстоятельств».** В произведении «Сила обстоятельств» 1960 г. С. де Бовуар (1908–1986) образ лирической героини Симоны, которая воплощает экзистенциальный и эстетический опыт поколения середины ХХ ст., соотносится с авторским «я». Субъективные чувства героини вмещаются в границы биографического периода писательницы (1945–1963 г.г.), однако реального автора не следует отождествлять с персонажем. Симоны как героиня произведения «Сила обстоятельств» предстает как субъективный семантический центр творчества С. де Бовуар, в котором писательница объединяет фоновый, внешний, и смыслообразующий, или внутренний, миры.

**Ключевые слова:** С. де Бовуар, литературный экзистенциализм, лирическая героиня, жанр, лирический биографизм, рассказчик, персонаж.

**Kryvoruchko S. K. The image of a lyrical character in the novel Force of Circumstance by Simone de Beauvoir.** In the memoirs *Force of Circumstance* (1960) by S. de Beauvoir (1908–1986) the image of a lyrical character Simone, that personifies the existential and esthetic experience of the mid-twentieth century, correlates with the author's self. The subjective feelings of the heroine are limited by the biographic period of the writer (1945–1963), but the real author can not be identified with the character of the book. Simone from *Force of Circumstance* is represented as a subjective semantic centre of works by S. de Beauvoir. In this semantic centre the writer crosses both external, as a background world, and internal, as a meaning generating one.

**Key words:** S. de Beauvoir, literary existentialism, lyrical character, genre, lyrical biographism, narrator, character.

Здобутки Сімони де Бовуар (1908–1986) вплинули на розвиток феміністського руху ХХ ст. та сприяли систематизації філософських екзистенційних постулатів. Дослідниця література, присвячена спадщині С. де Бовуар, розподіляється на чотири складники: 1) біографічні книги (С. Жюльєн-Киф [10], В. Агеєва [1]); 2) аналіз філософського есе «Друга стаття» 1949 р. – феміністська література (Н. Хеніш [9]); 3) філософські, соціологічні та політологічні дослідження, об'єктом яких стали статті та есе письменниці (С. Сетон [7]); 4) літературознавчий аналіз творчого шляху письменниці, дослідження романів «Спогади шляхетної панянки», «Гостя», «Мандарини» 1954 р. (Н. І. Полторацька [3]). Французький дослідник М. Дамбре [8] аналізує відображення біографічних подій

життя письменниці в її творах. Особливий інтерес викликає епістолярій письменниці (А. А. Рожкова [4]), який дозволяє краще зрозуміти своєрідність жанру листів та особистість С. де Бовуар як реальної людини. Таким чином, слід відмітити, що дослідження літературних творів С. де Бовуар перебуває на початковій стадії.

Твір «Сила обставин» (1960 р.) згадується дослідниками, коли ведеться про еволюцію творчого шляху письменниці, та використовується як інформативний матеріал для написання біографічних книг про С. де Бовуар. Науковою проблемою є перекодування здобутків С. де Бовуар, в якому слід перенести акценти (із соціального впливу на мистецькі досягнення): довести значущість літературних творів С. де Бовуар у розвитку історії

літератури ХХ ст. Отже, звертання до твору «Сила обставин» як до літературного тексту робиться уперше. Наукова новизна простежується в аналізі художнього образу Сімони як ліричної героїні, що допоможе краще зрозуміти трансформацію жанру у творі «Сила обставин», яка притаманна модерному дискурсу ХХ ст., та підведе до інтерпретації художнього образу настрою, який розкривається в екзистенційній чутливості героїні. Слід звернути увагу на жанрову та родову приналежність «Сили обставин», яку сама С. де Бовуар визначає як мемуари, що є міжродовим утворенням ліро-епосу. Сімона – це лірична героїня, причому у ній проакцентовано співвіднесеність із авторським «я», що передбачається самою біографічною спрямованістю мемуарів.

Для кращого розуміння ідіостилу С. де Бовуар слід проаналізувати систему художніх образів у творі «Сила обставин» (1960 р.), зокрема, – образу головної героїні. У творі «Сила обставин» С. де Бовуар зображує історичні події сер. ХХ ст., пов'язані із завершенням Другої світової війни, холодною війною, війною в Алжирі, та зосереджується над висвітленням життя та внутрішнього світу людини. Події письменниця зображує не в історичній перспективі та політичних інтригах, а з погляду особистісного сприйняття дійсності звичайною людиною. Буденність насичується емоційністю; почуття героїні важливіші, ніж обставини, в які потрапляють персонажі. Провідне місце у творі займають художні образи, що впливають на інтерпретацію подій, змалювання настрою ліричної героїні. Художні образи людей складають певну систему, в якій провідною постає героїня Сімона, а інші образи обрамляють її, допомагають розкритися, доповнюють, контрастують.

Образ Сімони у «Силі обставин» виступає водночас і як суб'єкт і як об'єкт розповіді. Письменниця представляє героїню, яка розповідає, тобто оповідача, та героїню, що є учасницею подій, про які веде мову автор, тобто персонажа.

У творі «Сила обставин» простежується використання принципу історизму, коли письменниця намагається осмислити добу. Однак, авторський задум покладається не в наукове пізнання, а зумовлюється поглядами, інтересами, смаками суб'єкта, який уособлюється в ліричній героїні. Цей принцип слід визначити як суб'єктивний історизм, який допомагає С. де Бовуар створити про себе уявлення як про митця. У роздумах письмен-

ниці над своєю працею вона намагається виокремити для себе місце в історії. У зображенні історичних подій простежується ліричний біографізм, де мистецьке «я» ліричної героїні – митця не завжди збігається із поглядами С. де Бовуар.

Лірична героїня відноситься до вузького кола інтелектуалів, які непомітно впливають на розвиток суспільства. Одним із показників його динаміки є поширення феміністського руху 2-й пол. ХХ ст. в європейській культурі. Якщо в 1-й пол. ХХ ст., на яку припадає формування й становлення кар'єри С. де Бовуар, феміністки були винятком, то у 2-й пол. ХХ ст. цей рух стає «масовим». На поширення фемінізму окрім культурних тенденцій вплинула і соціальна післявоєнна ситуація. Після Другої світової війни стали вільними робочі місця, де споконвіку працювали чоловіки. Оскільки загинуло багато чоловіків, на ці місця були вимушені прийти жінки.

У «Силі обставин» в образі ліричної героїні Сімони авторка створює «міф» про особистість жінки-митця. Лірична героїня – це митець, яка інтегрована С. де Бовуар в історичний контекст подій, однак розвивається вона аналогічно чоловічій системі самореалізації. Письменниця наголошує на інтелектуально-чуттєвому сприйнятті довкілля Сімоною, формотворчим складником якого є екзистенціалістський світогляд.

Художнім образам «Сили обставин» письменниця намагається надати історичної об'єктивності. На їхньому тлі лірична героїня відрізняється від інших персонажів своєю емоційністю. Завдяки зіставленню історичної об'єктивності (вчинки політичних діячів) із чуттєвою суб'єктивністю (реакція Сімони на ці вчинки) С. де Бовуар демонструє «інші» світоглядні позиції. Специфічна чуттєвість, притаманна образу ліричної героїні, є характерною не лише для твору «Сила обставин». У цьому образі простежується чутливість як тематичний комплекс, який на ідейному рівні притаманний усій творчості С. де Бовуар. Лірична героїня Сімона як суть авторського «я» є екзистенційним ідеалом самореалізації, однак він не тотожний реальному автору. В інших творах лірична героїня виявляється не в конкретних художніх образах, а в гіперболізації художнього образу почуття (страх, сум, нудьга, закоханість).

Лірична героїня розкривається через діяльність митця, «дружбу» (відносини із Ж.-П. Сартром), та кохання (стосунки із Н. Олгреном, Ланзманном). В образі Сімони авторка зображує складну, але надзвичайно

привабливу долю митця. Життєвий шлях письменниці представлено системою самовиховання та самоосвіти. Митець має бути внутрішньо дисциплінованим, працьовитим. Рушійним мотивом складного вибору «творити» постає бажання самореалізуватися та самоствердитися. Робота письменника не передбачає відпочинку. Як приклад наводиться робота письменників у кав'ярні, що є знаковим феноменом для французької культури. Кав'ярня – місце для відпочинку звичайних людей – це нормальний робочий кабінет французького письменника, оскільки тут зручно спостерігати та емоційно насичуватись від енергетики інших. Інтелект письменника не можна зупинити, він працює завжди, навіть коли оточення цього не помічає.

Творчість для Сімони – це можливість сприймати світ через свободу. Вміння захоплюватись впливає на піднесеність у відчуттях: Сімона дивується, наскільки їй щастить у житті, і вважає великою вдачею жити саме в цей історичний час. Відчуття свободи простежується у Сімони не лише на духовному рівні, а й під впливом матеріальних речей. Втративши посаг, без належних коштів, письменниця була вимушена сама себе утримувати. Отже, низький матеріальний стан стає зовнішньою причиною уникнення шлюбу Сімони. Пізніше уникнення шлюбу стало усвідомленим бажанням. Поняття «дому» не властиве Сімоні, однак коли вона собі купила квартиру у віці 46 років (після отримання Гонкурівської премії 1954 р.), змінилося її ставлення до майна. Раніше Сімона почувалася вільною, тому що не потрібно нести відповідальність за «чужий» номер у готелі. Тепер, маючи власну квартиру, Сімона почала любити домашній затишок і відчувати себе «вільною» вже насамоті, за чотирма стінами, а не у спільноті (кав'ярні). У світогляді митця змінюється концепція свободи: простежується еволюція – од безвідповідальної антиматеріальної незалежності до відповідальної матеріальної свободи вибору.

Відтоді ставлення до свободи в «матеріальний» період Сімони стало залежити від речей. Володіння автомобілем дає можливість відчувати швидкість: автомобільні прогулянки та їзда на гірських лижах насичують позитивними емоціями життя. Радість руху як відчуття теперішньої миті постає своєрідною екзистенцією Сімони. Екзистенція радості розкривається в коханні до чоловіка, яке «доросла» Сімона цінує найбільше ніж відносини із попередниками, тому що стосунки з Ланзманном були настільки неочікуваними та несподіва-

ними, що сприймалися як подарунок долі та нове фізичне відкриття: «*Quelque chose était arrivé; quelque chose, j'en étais sûre, commençait. J'avais retrouvé un corps*» [5; 302] «Щось відбулося, щось, я була впевнена, починалося. Я знов отримала тіло» (*Переклад тут і далі С. К. Криворучко*). Відносини із Ланзманном Сімона визначає як пристрасть, яка дорівнюється «роботі» – творчому процесу.

Кохання у душі Сімони сприяє своєрідному відродженню. Завдяки молодому коханцю Сімона самостверджується: вона відчуває впевненість у собі і власних силах, з'являється смак життя, різниця у віці коханців протиставляє письменницю загальноприйнятим забобонам, вона знов порушує правила. У житті Сімони виникають речі, які вона робить уперше – живе «разом» із чоловіком. Пристрасть сприяє чуттєвій і творчій еволюції: «... *la plupart de mes amis, moi-même, nous étions des puritains; nous surveillions nos réactions, nous extériorisions peu nos sentiments... Lanzmann... ce fut par ses excès qu'il me parut proche. Comme lui je mettais de la frénésie dans mes projets et un entêtement maniaque à les réaliser*» [5; 306] «... більшість моїх друзів і я сама були пуританами; ми спостерігали за власними реакціями і рідко відверто висловлювали свої почуття... Ланзманн... своєю надмірністю і привабив мене. Так як і він, я ступлено ставилася до своїх планів, вкладаючи маніакальну впертість у їх здійснення».

Ланзманн своєю молодістю та жагою життя сприяв змінам звичок Сімони та подарував їй себе. Поступово Сімона відчуває непомітне зникнення повоевної доби. (Ця ідея – непомітне зникнення повоевної доби – розгорнеться наприкінці 90-х рр. у творі німецького письменника П. Зюскінда «Історія пана Зоммера»). Дуже гострим в образі Сімони постає відчуття соціальної несправедливості. Соціальна несправедливість ставить героїню на місце «чужої» у власній країні, яка формує в її мисленні сором за Францію та США. Дуже важливим для Сімони був її емоційний контакт із студентами, які були здатні сприймати новітні ідеї. С. де Бовуар вже не викладала в університеті, але як публічна персона зустрічалася із молоддю.

Із часом відбувається осмислення минулого і втрачається бажання писати, до того ж Сімона стає байдужою до мандрівництва, яке так любила раніше. До атомної загрози, яка тримала в атмосфері страху весь світ, Сімона була байдужою. Любов до самотності омолоджувала, а страх перед смертю був абсолют-

ним. Вагомість смерті впливає із незапобіжності, із реальності цієї події, яка має відбутися і житті кожної людини. Сімона ототожнює смерть і старість. Розтаванням, що протікає важко, поступово завершуються стосунки із Ланзманном, які є ще одним привідом-епізодом для переосмислення Сімоною минулого. Порятунком для Сімони у цей період стає музика. Кожного вечора вона слухає симфонічні твори на платівках. Цій можливості письменниця надає велике значення, оскільки її душа наповнюється радістю та естетичною насолодою.

Сенс життя Сімони – письменницький процес, образ життя – музика, яку оточує смерть-старість. Із страхом Сімона ставилася до власної популярності, яка підштовхувала її до натовпу, що має протилежні смаки і вподобання. Страх тут постає як суспільно детермінована іпостась, оскільки інтелектуальність Сімони є «меншинною» соціальною категорією, що дозволяє виокремитися із натовпу. Поступово відбулося переосмислення власного життя, в якому «чужинність» сприяла утворенню ненависті до «своїх» (французів). Чеснотами Сімони є гуманізм і почуття гідності, коли «вороги», або опоненти, особистості постають своєрідним критерієм успіху. Звичайно, простежується і толіка марнославства в образі Сімони, оскільки вона завжди намагалася вирватися із доквілля, була відстороненою, та байдуже ставилася до місця, яке їй відводилося у суспільстві. До своєї популярності Сімона ставилася негативно, оскільки оточуючі своєю нетактовністю вимушували вдаватися до ізоляції, що було неприємно.

Ліричність простежується в існуванні внутрішнього віку, який відкриває в собі Сімона під тиском страху старості і смерті: «La vieillesse: de loin on la prend pour une institution; mais ce sont des gens jeunes qui soudain se trouvent être vieux... Souvent quand je dors je rêve que j'ai en rêve cinquante-quatre ans, que j'ouvre les yeux et que j'en ai trente. 'Quel affreux cauchemar j'ai fait!' se dit la jeune femme faussement réveillée. Parfois aussi, avant que je revienne au monde, une bête géante s'assied sur ma poitrine: 'C'est vrai! c'est le cauchemar d'avoir plus de cinquante ans qui est vrai!' Comment ce qui n'a ni forme ni substance, le temps, peut-il m'écraser d'un poids si lourd que je cesse de respirer?» [5; 684] «Старість: з боку її приймають за встановлений порядок, однак саме молоді люди раптом опиняються старими... Часто, коли я сплю, мені сниться, що у сні мені п'ятдесят чотири роки, що

я відкриваю очі і розумію: мені тридцять. „Який страшний кошмар я бачила” – говорить собі молода жінка, наче б прокинувшись. А іноді до того, як я отямлюсь, гігантський звір навалюється мені на груди: „Це правда! Мені за п'ятдесят, ось він, кошмар, це правда!” Яким чином те, що не має ані форми, ані субстанції, – час, може придавити мене такою важкістю, що я припиняю дихати?». Внутрішній вік Сімони залежить лише від її емоцій та відчуттів, він уникає перетину із часом зовнішнім, про який свідчать певні матеріальні речі, що викликають душевну драму, коли героїня вимушена з ними зіштовхуватися.

Такою матеріальною річчю постає дзеркало, що примусово підштовхує Сімону до епізодичного усвідомлення часової реальності. Дзеркало є символом ймовірності існування майбутнього, в яке важко вірити: «Au fond du miroir la vieillesse guette... Souvent je m'arrête, éberluée, devant cette chose incroyable qui me sert de visage... je me souciais peu de mon apparence... tant que j'ai pu regarder ma figure sans déplaisir, je l'oubliais... Je déteste mon image: au-dessus des yeux, la casquette, les poches en dessus, la face trop pleine, et cet air de tristesse autour de la bouche que donnent les rides» [5; 685] «У глибині дзеркала мене підстерігає старість... Нерідко я вражено зупиняюсь перед цією неймовірною річчю, яка слугує мені обличчям... я мало піккуюся про свою зовнішність... Доки я могла дивитися на свій облік без незадоволення, я про нього забувала... А тепер... Я ненавиджу своє відображення: над очима нависло, під очима – мішки, обличчя розповніло, а цей сумний вид, який надають зморшки навколо губ!».

Складність полягає в тому, що старість простежується не лише у змінах зовнішності жінки. Внутрішні вікові зміни Сімони супроводжуються зникненню бажань. Іноді Сімона навіть втрачає бажання творити. Відчуття старості підводить ліричну героїню до розчарування у собі, в оточенні, у власній творчості, значущість якої зменшується перед страхом смерті.

Підбиваючи підсумки слід вивести, що іпостась ліричної героїні у романі «Сила обставин» відкриває трансформацію жанру ліро-епічного міжродового утворення. Лірична героїня Сімона концентрує естетичний та екзистенційний досвід французьких інтелектуалів сер. ХХ ст., стає семантичним центром суб'єктивності твору «Сила обставин», в якому перетинаються почуття кохання, дружби, страху смерті, нудьги із історичними подіями

повоєнної доби, що створює напружене емоційне поле. Ліричний образ Сімони прояснює засоби створення жіночих образів в інших творах письменниці, що сприяє виявленню певної типології.

Наукова перспектива дослідження роману «Сила обставин» може проходити в аналізі пейзажів, які виступають додатковими характеристиками ліричної героїні та інших художніх образів.

### Література

1. Агеева В. Філософія жіночого існування / В. Агеева // де Бовуар С. Друга стаття ; [пер. з франц. Воробйова Н., Воробйов П., Собко Я.] : в 2 т. — К. : Основи, 1994. — Т. 1. — С. 5—21.
2. Бовуар С. де Сила обстоятельств: Мемуары / С. де Бовуар; [пер. с франц. Н. Светидова]. — М. : ИД Флюид, 2008. — 496 с.
3. Полторацкая Н. И. Симона де Бовуар и ее роман «Мандарины» / Н. И. Полторацкая // Бовуар С. де Мандарины. — М. : Ладомир; Наука, 2005. — С. 561—600.
4. Рожкова А. А. Любовь в жизни и творчестве Симоны де Бовуар и ее отражение в переписке 1930—1954 годов: дис. ... кандидата филол. н. : 10. 01. 03 / А. А. Рожкова. — Магнитогорск, 2010. — 173 с.
5. Beauvoir S. de La Force des choses: Mémoires /S. de Beauvoir — P.: Gallimard, 1963. — 685 p.
6. Bouillier H. Le roman de moeurs / H. Bouillier // Précis de littérature française du XX e siècle. — P. : Presses Universitaires de France, 1985. — P. 365—375.
7. Ceton C. Identity As Evolutive : An Intercultural Approach Based on an Examination of Mudimbe, de Beauvoir, Taylor, and Mbembe / C. Ceton // An African Journal of Philosophy / Revue Africaine de Philosophie. — № 19(1—2), 2005. — P. 109—128.
8. Dambre M. Un lecteur de Simone de Beauvoir romancière : Roger Nimier / M Dambre // Roman. 1992. — № 13. — P. 127—132.
9. Heinich N. Etats de femme L'identité féminine dans la fiction occidentale / N. Heinich. — P., 1996. — 57 p.
10. Julienne-Caffié S. Simone de Beauvoir / S. Julienne—Caffié. Paris : Gallimard, 1966. — 255 p.